

solatur: tolerat infirmitates singulorum, et simul de communi salute et de toto orbe sollicitus est.

Chry-
sostomus
hic, homil.
18, suo
exemplo
docet nihil
esse hanc
sollicitudine,
cura,
studio,
labore et
dolore boni
Pastoris pro
Ecclesia
suavius.

Præclare S. Chrysostomus hic, homil. 18, suo exemplo docet nihil esse hanc sollicitudine, cura, studio, labore et dolore boni Pastoris pro Ecclesia suavius. Nam et mater, inquit, pro filio dolore dolens delectatur, sollicita gaudet: cura in se amara licet sit, pro liberis tamen impensa voluptatis multam habet. Avenit viri magni et celestes perpetuis laboribus curisque agitari, atque instar cordis aut oculi semper moveri, et quod Vespasianus, teste Suetonio, dixit, «stantes mori.» Quocirca Pacatus, in Panegy. Theodosii: «Gaudent, ait, divina perpetuo motu, et jugi agitatione se vegetat æternitas, et quidquid homines vocamus laborem, vestra natura est: ut indefessa verigo cœlum rotat, ut maria æstibus inquieta sunt, et stare sol nescit: ita tu, Imperator, continuus negotiis, et in se quodam orbe redeuntibus, semper exercitus es.»

Vers. 20.

20. QUIS INFIRMATUR (doleat, affligitur), ET EGO NON INFIRMOR (non doleo, non affligor)? QUIS SCANDALIZATUR, ET EGO NON UROR. — Græcè *παροτρύμαι*, hoc est, ut Theophylactus, ignesco, incendor, ardeo, tum dolore, quasi memum esset malum, quod subit proximus cum scandalizatur; tum zelo, ut illum curem, et scandalum tollam.

Locus
ep. IV
Ezech.
Illustrat.
125.

Unde S. Gregorius, homil. 12 in Ezech., in illud cap. iv, *Sume tibi sartaginem ferream*, putat per sartagine significari animum Ezechielis, qui conspecta Hierosolymæ eversione, per compassionem quasi in sartagine frigeretur, ejusque rei a Deo admoneri, cum jubetur inter se et urbem sartagine ponere, talemque fuisse Paulum cum dixit: «Quis scandalizatur, et ego non uror? ipsum suum cor (inquit Gregorius), quod animam zelo succenderat, sartagine fecerat Paulus,

in quo amore virtutum contra vitia ardebat, et proximorum miseris per compassionem frangebatur.

30. QUÆ INFIRMITATIS MEÆ SUNT (id est de afflictionibus, flagellis, persecutionibus et passionibus pro Christo susceptis), GLORIABOR, — ob quæ videor infirmus, hoc est, abjectus, afflictus, imbecillus et contemptibilis. Ita Chrysostomus. Nota: Gloriatur Paulus, non in suis miraculis, sed infirmitatibus, quia in his relucet potentia et efficacia gratiæ Dei. Secundo, quia his superabat pseudoapostolos. Tertio, quia hæc sunt signa veræ virtutis et Apostoli.

32. PRÆPOSITUS GENTIS ARÆTE. — Græcè *ὀνόματι* Vers. 21. *Ἀρέτα*, satrapa Aræte regis: fuit hic socer Herodis, ait Theophylactus. Herodes enim Antipas, qui Joannem Baptistam occidit, filiam Aræte uxorem duxerat, teste Josepho.

33. PER FENESTRAM IN SPORTA DIMISSUS SUM. — Vers. 21. Nota: Contigit hæc Pauli fuga per sportam Damasci, Actor. ix, 25, anno Christi 39; tum enim Arætas, rex Arabiæ et vicine Damasci domus, ait Josephus, intulit bellum Herodi, qui Herodes repudierat Aræte filiam, ut duceret Herodidem. In bello hoc successit Herodes; ergo cæsus ab Aræta, in eum incitavit Tiberium Cæsarem, qui misit Vitellium, Syriæ præsidem, ut Arætam caperet vel occideret, teste Josepho, lib. XVIII Antiquitatum, cap. vii. Hac occasione usi Judæi infensi Paulo, eum apud præfectum Aræte accusasse videntur, quod per speciem et prætextum Evangelii turbas moveret, et cives a gentilitio, et consequenter ab Aræta averteret, forsque ut ille Damascum Judæis et Vitello proderet. Hinc præfectus timens et credulus Paulum querit: ille monitus per sportam et muro dimissus dilabitur, ita D. Baronius, tom. I, pag. 304, et alii.

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, ut se Corinthiis præ pseudoapostolis commendat, narrat suum raptum in tertium cœlum.

Secundo, vers. 7, ne inde extollatur, datum sibi ait stimulum carnis: nam virtus in infirmitate perficitur.

Tertio, vers. 11, a phisitia se excusat, quod ipsi compulerint eum, ut se laudaret, cum ab illis potius debuisset commendari a patientia, miraculis, predicatione gratuita, charitate et sollicitudine.

Quarto, vers. 17, refutat calumniam sibi objectam, quod dolose non per se, sed per Titum a Corinthiis pecunias corrogari.

Quinto, vers. 21, meluit ne ad eos veniens inveniant aliquos dissensionibus atque vitis involutos: quos tacite hoc ipso monet ne eos cum luctu et dolore castigare cogatur.

1. Si gloriari oportet (non expedit quidem), veniam autem ad visiones et revelationes Domini. 2. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim (sive in corpore nescio, sive extra corpus nescio, Deus scit), raptum hujusmodi usque ad tertium cœlum. 3. Et scio hujusmodi hominem (sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit), 4. quoniam

raptus est in paradysum, et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. 5. Pro hujusmodi gloriabor: pro me autem nihil gloriabor nisi in infirmitatibus meis. 6. Nam, et si voluero gloriari, non ero insipiens: veritatem enim dicam; parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me, aut aliquid audit ex me. 7. Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ angelus Satanæ, qui me colaphizet. 8. Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me; 9. et dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. 10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo. Cum enim infirmor, tunc potens sum. 11. Factus sum insipiens, vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari: nihil enim minus fui ab iis, qui sunt supra modum Apostoli: tametsi nihil sum; 12. signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus. 13. Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. 14. Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos, et non ero gravis vobis. Non enim quero quæ vestra sunt, sed vos. Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. 15. Ego autem libentissime impendam, et superimpendam ipse pro animabus vestris: licet plus vos diligens, minus diligar. 16. Sed esto: ego vos non gravavi; sed cum essem astutus, dolo vos cepi. 17. Numquid per aliquem eorum, quos misi ad vos, circumveni vos? 18. Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? nonne eodem spiritu ambulavimus? nonne isdem vestigiis? Olim putatis quod excusemus nos apud vos? Coram Deo in Christo loquimur: omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram. 20. Timeo enim, ne forte cum venero, non quales volo, inveniam vos; et ego inveniar a vobis qualem non vultis: ne forte contentiones, amulationes, animositates, dissensiones, detractiones, surrurationes, inflationes, seditiones sint inter vos: 21. ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos, et luceam multos ex iis, qui ante peccaverunt, et non egerunt penitentiam super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt.

Vers. 1.

2. SCIO HOMINEM IN CHRISTO, — hominem Christianum, ut pateat, ait Theophylactus, raptum esse Paulum Christi gratia, non ope demonis, uti raptus fuit in aerem Simon Magus.

Quanto
Pauli hic
raptus
Meditatio
est?

ANTE ANNOS QUATUORDECIM. — Hinc deducitur raptum hunc Pauli contigisse novem circiter annis ab ejus conversione, quæ contigit anno Christi 36. Raptus ergo fuit Paulus anno Claudii imperatoris 2, Christi 44, qui fuit novus ab ejus conversione; quo anno, jubente Spiritu Sancto, ordinatus est cum Barnaba Apostolus et doctor Gentium, Actor. xiii. 2, paulo videbatur ante quam hunc Apostolatam ordiretur. Id patet, quia (ut dixi initio epistolæ) hæc scripsit Paulus anno Christi 58, qui fuit Neronis 2, a quo si retrorsum computes annos 14, ut ipsemet hic ait, incidet in annum Christi 44. Non ergo hic raptus contigit anno conversionis Pauli (Actor. ix, 12), qui fuit Christi 36, licet id putarint aliqui cum S. Thoma.

Nota Theophylactus Apostoli modestiam, quod per quatuordecim annos rem tantam siterit. Secundo, si tantus et tam altæ contemplationis fuerit Paulus ante annos 14, quantum ergo jam fuit

tot annorum, laborum, meritum incrementis adauctus? Ita Chrysostomus et Theophylactus.

SIVE IN CORPORE, NESCIO; SIVE EXTRA CORPUS, NESCIO. — Licet Apostolus asserat se hæc de re nihil certo scire, probabiliter tamen D. Thomas, H II, Quest. CLXXV, art. 3, et alii opinantur Pauli animam quasi formam mansisse unitam corpori: alioqui enim Paulus mortuus fuisset, et mox resurrexisset; Deum autem non deest, ut, cum homines in exstasi rapit, eos occidat; imo sine non fuisset hic raptus et exstasi, sed occisio et mors, multaque hic intervenissent miracula, quæ frustra multiplicamus, cum sine his suavis et naturalis manens in corpore rapti poterit, ut alii Sancti rapti sunt.

RAPTUM. — «Raptus, ait D. Thomas, est eo quod est secundum naturam, in id quod est supra naturam, ex vi superioris nature elevato.» Unde angeli et anime beate non rapiuntur cum Deum vident: quia licet supra naturam eleventur, non tamen alienantur ab eo, quod est secundum naturam, id est, a naturali anime statu qui est in homine, ut per sensus corporeos et phantasmatam

Pauli
anima in
hoc raptu
non
fuit separata a
corpore.

Raptus
quid sit,
et quibus
comparatur?

sua objecta cognoscat et intelligat: in raptu ergo alienatur et abstrahitur anima a sensibus et phantasmatibus, et sic ab iis abstractus fuit Paulus; alioqui enim scivisset se esse in corpore. Hec autem abstractio, ait D. Thomas, fieri potest vi morbi, cum tantus est, ut homo incidat in deliquium mentisque alienationem; vel etiam virtute demoneum, ut fit in arreptitis: sed non dicitur raptus vel exstasis, nisi fiat virtute divina, quae scilicet mens abstracta a sensibus elevatur ad supernaturalia contemplanda.

USQUE AD TERTIUM COELUM. — Queritur, quodnam hoc coelum? Primo, hinc Basilius, homil. 4. *Hexameron*, docet non unum, ut Chrysostomus, non duos, ut Theophylactus, sed tres ut minimum esse coelos. Addunt alii tantum esse tres; tertium enim hic esse summum. Sed his litem intentant veteres Astronomi, qui ut minimum octo; et moderni, qui ut minimum undecim coelos statuunt.

Secundo, Div. Thomas, II II, *Quest. CLXXV*, art. 3, ad 4: «Alio modo, inquit, per tertium coelum potest intelligi aliqua visio supermundana, quae potest dici tertium coelum triplici ratione. Uno modo, secundum ordinem potentiarum cognoscitivarum; ut primum coelum dicatur visio supermundana corporalis, quae fit per sensum, sicut visa est manus scribentis in pariete, *Daniel. v.* Secundum autem coelum sit visio imaginaria, puta quam vidit Isaias et Joannes in *Apocal. Tertium vero coelum dicatur visio intellectualis*, ut S. Augustinus exponit XII *Super Genes. ad litteram*.

Secundo modo potest dici tertium coelum secundum ordinem cognoscibilium, ut primum coelum dicatur cognitio caelestium corporum; secundum, cognitio caelestium spirituum; tertium, ipsius Dei cognitio.

Tertio modo dici potest tertium coelum contemplatio Dei secundum gradus cognitionis, quae Deus videtur: quorum primum pertinet ad angelos infimae hierarchiae, secundum ad angelos superiores, tertium ad angelos supremos. Hactenus D. Thomas, ut raptus fuerit Paulus ad «tertium coelum», hoc est, ad tertiam et summam angelorum hierarchiam, ibique cum Seraphinis existens clarissime viderit Dei essentiam, indeque ardorem illum et charitatis ignem conceperit, quo deinde orbem universum accendit.

Sed respondeo, dici «tertium coelum», id est summum, scilicet empyreum, quod est Beatorum sedes. Unde, vers. 4, vocatur paradisos. Dicitur «tertium» hebraismo: ternarius enim numerus significat omnia, et complementum rei, sive summum; tria enim sunt omnia, de quibus scilicet primo dicitur quod sint omnia: nam non de uno aut duobus, sed de tribus primo dicimus quod sint omnia. Hinc Poeta: «O terque quaterque beati, id est, summe beati. *Amos, 1, 3*: «Super tribus, id est omnibus, a sceleribus Damasci.» Et hic

Quod fuerit hoc tertium coelum, et quot sint coeli?

De tertium coelum intelligitur enim?

vers. 8: «Ter Dominum rogavi; ter,» id est summissime, ad ultimum usque, donec responderit mihi: «Sufficit tibi gratia mea.»

Secundo, et simplicius, ut docet D. Thomas loco citato: «Primum coelum est sidereum, secundum crystallinum, tertium empyreum;» vel potius «coelum primum est aereum, secundum sidereum, tertium empyreum.» Ita Theophylactus Julianus Pomerius apud Theophylactum, *Damasenus, lib. II De Fide*, cap. vi, et jam alii passim: aer enim in Scriptura ex vulgi phrasi dicitur coelum, unde vocantur *volucres caeli*, hoc est, aeris: aer ergo coelum primum est, nimirum aereum, orbis omnes caelestes sunt coelum secundum, videlicet aethereum; tertium vero est empyreum. Unde male Cajetanus, rejecto coelo empyreo, tertium et summum coelum, in quo beati habitant, vult esse crystallinum, in quo sunt aequae, quae *Genes. 1* et alibi dicuntur esse supra caelos (1).

Mystice S. Bernardus, tract. *De Gradibus humilitatis*: Tres caeli sunt tres personae SS. Trinitatis; item tres virtutes et dotes, quibus ad eas, et ad gratiae et gloriae culmen ascendimus, scilicet humilitas, charitas et perfecta unio. «Nam, inquit, quos verbo et exemplo prius Filius humiliavit, super quos deinde Spiritus Sanctus charitatem effudit, hos tandem in gloria Pater recipit. Filius facit discipulos, Paracletus consolatur amicos, Pater exalcat filios. Primo scilicet, instruit ut magister. Secundo, consolatur ut amicus vel frater. Tertio, astringit ut filios pater. Ex prima conjunctione Verbi et rationis, humilitas nascitur. Ex secunda conjunctione Spiritus Dei et voluntatis humane, charitas efficitur. Ac tandem gloriosam sibi sponsam Pater conglutinat, ita ut nec ratio de se, nec voluntas de proximo cogitare sinatur; sed hoc solum beata illa anima dicere delectatur: Introduxit me rex in cubiculum suum. Putas, hos gradus Paulus non transierit, qui usque ad tertium coelum se raptum fuisse testatur?»

Quaeres secundo, verene et realiter raptus fuerit Paulus in coelum empyreum, ut in eo localiter existeret; an vero tantum imaginarie, vel intellectualiter, ut scilicet per imaginationem videretur sibi esse in coelo, videretque ea quae ibi geruntur, licet corpore et anima maneret in terris? Putant aliqui probabiliter, non vere, sed imaginarie raptum fuisse, quia vocat hunc raptum *visiones et revelationes Domini*, vers. 1 et 7. Potest enim facere Deus, ut ego existens in Belgio videam ea

(1) Iudei septem coelos, intervallis rerum, quae insonat, distinguere solent. Nomina horum coelorum Wetenatus ex scriptis Rabbiniis recenset: sunt nempe, *Velum, Equanum, Nubes, Habitaculum, Habitatio, Sedes sua, Araboth*. Verum in sacris litteris tres tantummodo commemorantur caeli. Primum est aereum, cuius tres regiones, supra, media, infima. Secundum est coelum sidereum, in quo sol, luna et stellae. Tertium est *sedes beatorum spirituum*, quod coelum caeli appellat David, quia sublimissimum est et excellentissimum; Paradisos dicitur vers. 4.

Erre Cajetan de coelo empyreo.

Alligatum videretur visibus hinc confertur.

Paulus vere cum corpore et anima raptus fuit.

Vers. 3. An Paulus vere nesciret modum sui raptus?

Vers. 4. Remel latium.

quae sunt in India, imo et ea quae fiunt in caelo, videam, inquam, vel per intellectum, vel per imaginationem, vel etiam oculis corporis, elevando scilicet eos, et cum illis concurrente supra naturam, itaque roborando et extendendo vim visivam, ut se porrigat in coelum usque: si enim illa conspiciat et pharmacis ultra naturales vires aliquo usque proteandi potest, et si naturaliter hinc stellas in firmamento videmus, cur non ulterius, et ulterius vires has augere et extendere possit Deus? Ita concurret cum S. Anselmo, ut visu corporeo cerneret per murum ea quae post murum gerebantur, illorum species ejus oculis indendo. Sic S. Diethelmus apud Ven. Bedam, et alii per imaginationem viderunt penas Purgatorii: cur non et Paulus coelum empyreum, eaque quae in eo gerebantur, ita viderit?

Alii, et forte probabilius, consent vere et realiter raptum fuisse in coelum empyreum. Primo, quia graece non est *εἶρα*, id est raptus est in exstasim, sed *ἁπάρη*, quod mere et simpliciter raptum abreptumque fuisse significat. Ergo non exstasim tantum, sed raptum reale est passus.

Secundo, quia Paulus dubitat an anima rapti sit cum corpore, an sine corpore; ergo eam revera et realiter raptam presupponit: nam in visione imaginaria tantum, nullum est dubium, sed certum, non corpus, sed animam solam per imaginationem rapti.

Tertio, quia ibi revera audivit arcanam verba, ut scilicet orbis jam doctor futurus, et caelo prodire videretur, ibique visa et audita quae volebat Deus illum hominibus communicare, enarraret, caelestemque sapientiam quasi a caelo hominibus afferret: de quo plura vers. 4.

Jam si realis fuit raptus anime, et anima mansit corpori conjuncta (ut dixi hujus versus initio ad illud, *sive in corpore*), videtur et Pauli corpus cum anima raptum esse in paradysum: hoc enim Deo aequè est facile, atque solam animam rapere, et congruum dignumque Paulo, qui non Judaeorum tantum, ut Moses, sed et Gentium omnium caelestis futurus erat doctor et Apostolus, ut totus et caelo et Dei alioquo quasi alter Moses prodiret.

3. SIVE IN CORPORE, SIVE EXTRA CORPUS, NESCIO. — S. Athanasius, serm. 4. *Contra Arianos*, putat Paulum scivisse modum quo raptus fuit, dicere tamen, Nescio, quia illum alius revelare non poterat; quomodo Christus, *Marci XIII, 32*, ait se nescire diem judicii. Licet enim illum in se sciat, tantum quoad nos eum nescit; nobis enim illum indicare non potest. Verum alii melius simpliciter accipiunt *nescio*, quasi Paulus vere et proprie nescierit an in corpore, an extra corpus raptus sit, illudque exigit simplex narratio ipsius.

4. IN PARADISUM. — Ambrosius, Oecumenius, Haymo, Anselmus et Theophylactus putant Paulum hic raptum fuisse, primo, in tertium coelum;

secundo, altius in paradysum: sed certum coelum foret coelum Lunae; Jolis aut stellarum: ibi autem quid egisset Paulus? Unde alii passim dicunt eundem esse raptum, idemque esse tertium coelum et paradysum.

Dices: Quare ergo post raptum in tertium coelum, ait Paulus se raptum in paradysum quasi altius? Respondeo, quia in coelo empyreo vastissimo separatus est paradysus, id est locus Beatorum, quasi pars caeli nobilior et eminentior; utque innuat se non tantum intellectum raptum altissima vidisse mysteria, sed et voluntate ineffabilem inde voluptatem hausisse: hanc enim significat graece et latine paradysus. locum scilicet voluptatis.

Nota: *Paradysus* non est vox Graeca, ut vult Suidas, *πάρη τοῦ δένου*, id est, ab irrigando, q. d. hortus irriguus; nec, ut alii, *παρά τῶν δένων πάλαι*, id est, ab herbarum collectione, q. d. Hortus herbidus; sed est vox Persica, ut vult Pollux; vel potius Hebraea, significans hortum amensis arboribus et fructibus consitum, ut patet *Eccles. 11, 5; Nehemia 11, 8*, in Hebraeo; *Cant. 14, 11*: «Emissiones tuae paradysus pomorum puniceorum: פֶּרֶדֶס פֶּרְדֵּס ergo hebraice (unde Graecum et Latinum *paradysus*) deducitur a radice פֶּרַדַּא para, id est protulit, fructificavit, et דֶּרֶס *hadass*, id est myrtus: quia myrtus odore saporeque recreat, et in hortis excellit; *paradysus* ergo est hortus myrtozum; inde ad quosvis hortos, sylvas et saltus voluptarios, et tandem ad quosvis loca amantissima hoc nomen translatum est. Unde hic tertium coelum vocatur paradysus.

Quaeres, an Paulus hic divinam viderit essentiam. S. Augustinus, *epist. 112*, cap. xii, tom. II; Clemens, *lib. V Stromat.*; Anselmus, D. Thomas, II II, *Quest. CLXXV*, art. 5, affirmant, estque probabile: ideo enim raptus est in paradysum, id est, locum Beatorum videntium Deum. Secundo, ideo audivit arcanam quae homini loqui non licet, et, ut graece est, *ἄφῆρα*, hoc est ineffabilia; reliqua enim praeter divinam essentiam effari licet.

Dices: Tunc dicere debuisset se vidisse res, non audisse verba.

Respondeo: Hebraismo *audire* verba significat videre res, ait Theodoretus; ergo sicut in Prophetis visio vel videre, et audire, idem sunt, ita et in beatis mentibus.

Sed contrarium videtur probabilius: proprie enim *audire* etiam anime separate, non significat clare rem intueri, sed Dei, angeli aut hominis locutionem excipere; alioqui enim clare dixisset: Vidi ineffabilia, vidi Deum. Secundo, quia I *Tim. VI, 16*, de Deo dicitur: «Quem nullus hominum vidit.» Tertio, quia si Deum vidit, vidit et statum suum, an in corpore esset, nec ne; quod tamen hic negat. Quarto, quia parce suas hic visiones recenset, majoraque se subtere ex humilitate docet vers. 6. Ita S. Gregorius, *lib. XVIII Moral., cap. v*; Hieronymus, *Cyillus*, Chrysostomus et

raptus est Paulus.

Paradysus est locus Beatorum separatus in caelo.

Paulus in raptu non vidit divinam essentiam.

passim alii Patres et Scholastici. Vide Ludovicum Molinam, *1 part., Quæst. XII. art. 11, disp. II.* he- nique quia de Mose clarius innuit Scriptura, quod Dei essentiam viderit, et tamen satis clare demon- stravi *Epist. XXXII.* Mosen non petiisse Dei essen- tiam videre, neque si petierit, impetrasse: diserte enim vers. 20, negative respondet ei Dominus: « Non poteris videre faciem meam: non enim videbit me homo, et vivet. » Ac tantum vers. ult. concedit ei, ut posteriora, *id est* signum corporis ab angelo, qui Deum representabat, assumpti videat: peccabat enim Moses ut Deus, vel potius angelus vice Dei nube se tegens, et per nubem cum ipso colloquens, eam explicaret, ut clare eum videre, et facie ad faciem cum eo colloqui posset. Respondet ei angelus, hominis oculos non ferre, nec posse videre faciem suam, sed dorsum tantum: facies enim illa ab angelo assumpta ra- dian- tissima erat, et tam admirando lumine ac majestate angusta, ut Deum Deique gloriam qua- damentem referret; vincebat ergo solis splendo- rem, quem cum oculis directis et irretitis homo intueri non possit, quin potius ab eo perstringatur, et quasi excæcetur: sequitur multo minus faciem hanc angeli longe splendidiorem a Mose videri potuisse, quin ab ea statim excæcetur. In dorso vero corporis illius a se assumpti ita lu- men angelus attemperaverat, ut Mosis aspectus ferret. Unde permittit posteriora sua, hoc est dor- sum suum ab eo videri: quo mirifice recreatus est Moses, tanquam lumine perfusus et aspersus, ut facies ejus pariter radiaret, lucisque radius quasi cornibus quibusdam cornuta videretur, ut ibi dixi. Hæc itaque Mosis visio fuit corporalis: corporeis enim oculis vidit corpus hoc angeli a tergo: longe ergo abfuit Moses a visione divini- tatis essentialique divine. Si Moses abfuit, ergo et Paulus, qui multo obscurius et humiliter de sua visione loquitur.

AUDIVIT ARCANAE VERBA, QUE NON LICET HOMINI LOQUI. — Quæres, que arcana viderit vel audierit Paulus in paradiso. Respondeo: Narratur hæc in libro, qui inscribitur Apocalypsis, id est reve- latio, Pauli: sed hic liber falso ascribitur S. Paulo, plenusque fabulis est. Ita S. Augustinus, tract. 98 in *Joan.*, Beda, Theophylactus; et Epiphanius li- brum hunc tribuit Cajanis in eorum hæresi.

Dico ergo, nihil hic certo dici posse, cum ea Paulus siluerit; opinari tamen licet Paulum vi- disse et audisse mira de angelorum natura, doli- bus, gratia, gloria, ordinibus, ait S. Gregorius, hom. 4 in *Ezechiel.* Unde S. Dionysius, *De Cælesti Hierarchia*, ex S. Pauli doctrina ita ordines ange- lorum describit, quasi oculis omnia spectarit. Rursus, audisse mira de divinis quibusdam attri- butis nobis hic innotuit; vidisse insuper gloriam Christi: a Christo enim doctus est Evangelium, *Galat. I, 12.* Raptus enim fuit, ut ei auctoritas ad- deretur, ne minor esset aliis Apostolis, qui Chris- tum in carne viderant, ab eoque edocti erant, ait

Non Mo- ses vidi- Deum.

Cajani hæresis librum ecclæ- siæ de- Appen- dices s. Pauli.

Quædam Pauli viderit in raptu et audi- ment?

Chrysostomus. Addit Theodoretus, vidisse paradisi pulchritudinem, Sanctorum choreas et gra- dia, numerosam ac modulatam hymorum coelestium vocem audisse. Unde postea admirandus exclamavit: « Oculis non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ preparavit Deus iis qui diligunt illum. »

Secundo, et potius, videtur audisse arcana de secreto, ratione, modo, ordine divine reproba- tionis et prædestinationis ac vocationis hominum, maxime Gentium et provinciarum per se conver- tendarum: hoc enim secretum passim miratur Paulus, *Rom. XI, 33,* et alibi, hocque maxime ad ipsum attinebat, eoque proxime mittendus erat. Ita Baronius.

Rursus audivit, ut videtur, arcana quædam Christi redemptionis ac Evangelii mysteria: hoc enim per revelationem, in hoc scilicet raptu, acce- pisse se dicit a Christo, *Galat. I, 12.* Denique au- divit, ut apparet, arcana de economia, regimine ac successu Ecclesie presentis ac future: hoc enim ad ipsius et statum et officium pertinebat: jam enim designatus erat Ecclesie doctor et rector: sicque ineffabilia vocat, tum quæ fari pro- hibitum est, tum quæ faciendo adæquare et plene explicare non possumus.

5. PRO EJUSMODI (ὅτι τῶ ταύτης, ut tali, scilicet homine a Deo rapti) (1) GLORIAROR: PRO ME ACTEM NIHIL. — Loquitur de se rapti quasi anno- sa sua nature naturali conditione, ad gloriam vitam- dam, ait (Eccumenius).

NISI IN INFIRMITATIBUS. — calamitatibus, passio- nibus. Nota: Per Hebræam metonymiam passim hic infirmitas ponitur pro dolore: sic Hebræi in- firmari ponunt pro dolore, quia ejus causa est, vel effectus, vel utrumque. De quo rursus, vers. 9. Sic *Mich. IV, vers. 10,* dicitur: « Dole et satage, filia Sion, quasi parturienti. » Ubi pro dolo in Hebr. est חולי chuli, id est infirmare. Sic *Osæ IV, 3:* « Propter hoc lugebit terra, et infirmabitur (id est dolebit) omnis qui habitat in ea. » Sic *Isaia LIII, 3,* Christus vocatur « vir dolorum, sciens infirmitatem. » Que duo in re idem sunt, adeoque more Hebræo posterius explicat prius. Vir enim dolorum est qui scit, id est experitur, infirmita- tes, id est dolores. Sic *Psal. XV, 4:* « Multiplicite sunt infirmitates (id est dolores) eorum, postea acceleraverunt. »

6. PARCO AUTEM, NE QUIS ME EXISTIMET SUPRA ID QUOD VIDET IN ME, — ne videlicet quis me ange- lum, vel Deum aliquem putet, ut Lycæoni, qui de me et Barnaba dixerunt: « Dii similes facti hominibus descenderunt ad nos, » *Act. XIV, 10.* Nota: Potuisset de se mirabilia magis referre, sed ea modestie humilitatisque studio legit et opa- cat: omnes enim Sancti, ait Anselmus, non modo gloriam supra modum omnino non appetunt, sed et hoc ipsum refugiunt quod esse meruerunt.

(1) Alii, de ejusmodi &c.

Verba. Infirmi- tas pro do- lore, quæ- sita.

Quæ- sita? quæ- sita? quæ- sita? quæ- sita?

Præclare S. Bernardus, *epist. 18 ad Petrum:* « Laudamus, inquit, mendaces, delectamur inani- ter, ut et vani sint qui laudantur, et mendaces qui laudant. Alii adulantur, et facti sunt; alii laudant quod putant, et falsi sunt; alii utrorumque præ- conis gloriantur, et vani sunt. Solus sapiens, qui cum Apostolo dicit: Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. »

7. ET NE MAGNITUDO REVELATIONUM EXTOLLAT ME. — Hinc patet Paulum quasi coelestem orbis doc- torem multas et magnas habuisse revelationes, fisque quasi assuetum et enutritum fuisse. Illu- rum nonnullas describit Lucas. *Primum*, qua con- versus est Paulus, *Act. IX, 3.* *Secundum*, qua vocatus est in Macedoniam, *Act. XVI, 9.* *Tertium*, *Act. XVIII, 9,* qua Corinthi contra Judeos jussus est constanter evangelizare. *Quartum*, *Act. XXII, 17,* qua ad Centes missus est. *Quintum*, *Act. XXVII, 23,* qua didicit se cum suis naufragium evasurum. Unde S. Augustinus, illud *Psal. LXXVII, 6:* « Ibi (sci- licet inter Apostolos) Benjamin in mentis excessu, » de Paulo intelligit, qui fuit ex tribu Benjamin.

DATUS EST MIHI STIMULUS CARNIS MEÆ ANGELUS SATANÆ, QUI ME COLAPHIZET. — Datus est, » non a diabolo, sed a Deo: non quod Deus tentationis sit auctor, sed quia diabolo tentare Paulum parato, id permisit, idque tantum in specie et materia libidinis, ad eum humiliandum. Ita Augustinus, *De Natura et Grat. cap. XXVII.* « Hic monitior, ait Hieronymus, *epist. 25 ad Paulum* de obitu Bles- sillæ, Paulo datus est ad premedandam superbiam, uti in curru triumphali triumphanti datur moni- tor suggerens: Hominem te esse memento. » Uti et Pontifici cum inauguratur, stupa accensa et mox extincta, accinitur: « Pater sancte, sic tran- sit gloria mundi. » Unde optimum remedium ad evadendas tentationes carnis, est humilitas, si in ea tanto te magis fundes et profunde demittas, quanto te magis Deus donis suis et gratis attollit: si enim tu ipse id facias ac prevenias, Deo non erit opus hunc stimulum, ut te in humilitate con- servet, adhibere. Vide dicta *Nom. I, 24.*

STIMULUS CARNIS. — Tertullianus, lib. *De Fuga in persecut.*, cap. II, legit stipes. Queritur, quis hic? Si enim est stimulus, quomodo colaphizat ut colaphus? quomodo est angelus Satanae? Res- pondet Augustinus, *De Natura et Grat.*, cap. XVI, se nescire, quis sit. Duo hic certa sunt: *Primum*, fuisse demonis vexationem: « Datus, inquit, mihi est angelus Satanae, qui me colaphizat, » ut me vexet. Unde orat ut discedat, vel, ut græce, ἀπο- γει, id est desistat. *Secundum*, fuisse aliquid instar aculei carni ejus infixum, quod eum assidue pungeret et cruciaret.

Verum in particulari quid fuit, certum non est. *Primo*, Anselmus, Beda, Sedulius et Hierony- mus in *Galat. IV, 13* (ubi infirmitatem carnis in se agnoscit Apostolus), putant fuisse corporis ægritudines, sive capitis perpetuum dolorem, ut

vult Hieronymus; sive viscerum iliacos dolores, ut alii apud S. Thomam; sive renum infirmita- tem, et podagram, ut vult Niceas in *orat. 30* Nazianzenæ, quam habuit in mortem S. Basilii; sive ut alii, stomachi ægritudinem; sive aliquem alium morbum. Unde et S. Basilus in *Reg. fusius disp.*, cap. ult., et Augustinus in *Psal. CXXX,* stimulum hunc putant fuisse morbum Pauli equæ ac S. Job a demone immisum; sed nusquam alibi de morbis suis queritur Apostolus, et morbi magno illi fuisset impedimento, in sua prædicatione Evangelicæ propagatione.

Secundo, Chrysostomus, Theophylactus, Theo- doretus, Eccumenius, Ambrosius, Erasmus, sti- mulum hunc putant fuisse persecutiones et ad- versarios Pauli, de quibus sequitur vers. 10; sed hi externi erant stimuli, non carnis, et interni; et de his gloriari solet, non queri (1).

Tertio, alii probabilius censent Satanam sæpe pugnis ac verberibus Paulum (uti et aliquando S. Antonium et alios) impetivisse; ita ut dolor remaneret in corpore quasi stimulus, ex colaphis et plagis a demone acceptis: hoc enim plene et proprie verba significant; sed tunc apertius et ordinatius dixisset: Datus est mihi angelus Satanae, qui me colaphizat et stimulet; nec de hoc ita quereretur generosus Pauli animus, qui omni hominum demonturque verberatione excelsior, de ea soler gloriari?

Quarto ergo, communiter alii censent stimulum carnis fuisse concupiscentiæ motus, libidinisque tentationes; hæc enim concupiscentia stimuli te- live instar carni nostræ ita infixæ est, ut evelli in hac vita non possit. Unde græce dicitur αὐτὸς, id est palus, stipes præcutus, stimulus, spiculum, aculeus, τῆ σαρκί, hoc est carni, videlicet impres- sus et infixus, et, ut Syrus, stimulus in carne mea; Noster vertit, stimulus carnis, hoc est, carni inhaerens, in carne, et a carne excitatus.

Dices: Quomodo ergo vocat eum « angelum Satanae, » id est Luciferi ministrum, vel, ut Cajetanus ex Græco vertit, angelum Satanam; Satan enim est inclinabile, et omnis casus apud Hebræos.

Respondeo, angelum Satanae, vel etiam Satana- nam, vocat ipsum demonem, hunc stimulum et concupiscentiam suscitantem et accendentem; vel potius ipsum stimulum et concupiscentiam a demone Satana, id est suo, suaque pudicitia ad- versario, suscitatum et accensum, ut sit metonymia, qua causa pro effectu, et auctor pro opere suo ponitur. Dæmon enim humores commovendo, sanguinem accendendo et inflammando, Pauli phan- tasiæ turpes imagines obediendo, concupiscentiam quasi sopitam, totque laboribus, inediis,

Stimu- lum esse tentationes libidinis, probatur ex ratio- nibus.

Quare stimu- lum car- nis vocat Paulus angelum Satanae?

(1) Hanc tamen Græcorum Patrum interpretationem probabilissimam esse, ea que proxime sequuntur, arguunt.

arumnis pene mortificatam suscitabat, et ad turpes libidinis motus commovebat et aucebat.

Probatum secundo, quia hanc concupiscentiam fuisse in Paulo, patet Rom. cap. vii, vers. 23, ubi propter eam aequè et magis quam hic, lugeat et gemit. Hinc etià castigat corpus suum, I Cor. cap. ix.

Tertio, quia si quid aliud fuisset, clare explicasset; jam autem rem ita verecundam et pudendam tegit, vocatque metaphorice stimulum.

Quarto, quia hic stimulus datus est ei ad eum humiliandum; nihil autem castos ac virtutis amantes ita humiliat, atque hæc carnis tentatio, nihilque eos ita continet, ut cum metu et tremore suam salutem operentur, atque dum carnis suæ fragilitati lapsum in tam periculosa et proclivi ad consensum tentatione semper timent: in morbis enim, verberibus, persecutionibus et aliis arumnis gloriantur potius et exultant, præsertim si pro Christo Christique fide et gloria illa patientur, ut patiebatur Paulus.

Quinto, quia hæc tentationes carnis propriæ Sanctos non lædunt, sed colaphizant, id est ruborem ac merorem inveniunt, sicut qui a socio colaphum accipit, non tam dolore, quam pudore suffunditur.

Sexto, quia contra has tam instantes et toties rogat obsecratque ut iis liberetur; in aliis non liberationem, sed fortitudinem et constantiam peiisset; hæc enim solæ non tam fortiter patiendæ, quam fugiendo vincuntur. Rogat igitur ab iis liberari, auditque: « Sufficit tibi gratia mea: » quæ in hac materia unice est necessaria, et tentatis assidue imploranda, ut hosti domestico, et in visceribus suis latenti, semperque bellum momenti resistent, eumque superent.

Denique ita sentiunt S. Augustinus, conc. 2 in Psal. LVIII; Hieronymus, ad Eustochium de custodia virginum; Salvianus, serm. De Circumcis., qui ascribitur (sed falso) Cypriano; Haymo, Theophylactus, Anselmus, Beda, S. Thomas, Lyranus et alii; videturque communis fidelium sensus, qui hinc libidinis tentationem stimulum carnis vocant: vox autem populi est vox Dei.

Quod vero addit Hugo Cardinalis, hanc carnis tentationem in Paulo ortam fuisse ex familiaritate pulchre virginis S. Theclæ, quam a se baptizatum circumducebat, falsum est et commentitium. Nullam enim mulierem circumduxit Paulus, ut ipse docet I Cor. ix, 5. Et licet circumducere eam cepisset, debuisse tamen sub pœna peccati eam dimittere, cum tantæ tentationis et vexationis illi fuit occasio et fomes. Rursum, quid opus erat Paulo Deum tam instantes orare, ut hic stimulus discederet a se, cum ipse eum dimittere facillime potuisset? Adde, hæc fabella sumpta est ex libro qui inscribitur Pauli et Theclæ periodi, quem S. Hieronymus, Tertullianus et Gelastus quasi apocryphum rejiciunt.

Objiciunt Erasmus et Faber primo, stimulum

Hic stimulus accipitur est Paulo et famulato S. Theclæ.

libidinis indecorum et indignum fuisse tanto Apostolo, eoque jam senes.

Respondeo: In statu lapsu non esse indignum, imo utilem. Vide Gregorium, lib. XIX Moral., cap. v et vi, et ex eo Anselmum, quam utili et prudenti consilio electi inter raptus et elevationes, hinc inde inter infirmitates et depressiones, jam in altum elati, jam quasi in abyssum demersi quasi ancipites libentur, ne vel in superbiàm, vel in desperationem corruant; sed media inter utrumque via recta in cœlum gradientur. Unde hanc concupiscentiam fuisse in Paulo patet ad Rom. vii, 23. Fuisse et esse in Sanctis jam senibus experientia constat. Sic enim Nazianzenus sæpe de carnis suæ malo conqueritur, ut epist. 96, et in Carmine de carne sua, et de calamitate animæ suæ. Adde, Paulum non fuisse senem; juvenis enim conversus est forte 25 annorum, aut 27, Actor. vii, 58. Hæc autem scribit anno 22 a conversione sua; fuit ergo tum circiter quinquaginta annorum.

Objiciunt secundo, Apostolus statim subdit: « Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis; » de libidine autem et concupiscentia non licet gloriari: ergo non hanc, sed alias infirmitates et stimulos intelligit.

Respondeo: Apostolus non tantum ad stimulum carnis immediate præcedentem, sed etiam, et quidem magis, respicit ad omnes passiones pro fide obitas, quas numeravi cap. præced., in iisque gloriatus est, et assidue gloriatur: ample enim sumit nomen « infirmitatis, » et in eo ludit, ut dicam vers. 10. Adde, de hac carnis tentatione gloriari licet, non in se, quatenus incitat ad malum, sed ut afflictio est a demone immissa. Secundo, quatenus in ea perficitur virtus Christi: uti Julius Cæsar gloriabatur, et optabat hostes validissimos, ut in eos suam virtutem et fortitudinem bellicam ostenderet. Sic Sancti plures Deum orant, et petierunt habere tentationes, in iisque gloriati sunt. Hinc dicitur Jacobi 1, 2: « Omne quod existimate, fratres mei, cum in tentationes varias incideritis; » et vers. 12: « Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vite, » etc.

Moraliter nota, tentationem viris justis non esse causam ruinae, sed stimulum virtutis: sic enim eam hic vocat Apostolus. Sicut enim calcari stimulati equi etiã generosi, animosius et velocius progrediuntur: ita et Sancti stimulo tentationis excitantur, ut animosius pergant in virtute, ne succumbant et pereant. Hinc nonnulli Sancti generosi non tristabantur, sed gaudebant in tentationibus. Ita in Vitis Patrum, lib. III, cap. viii, narratur de quodam Seniore, qui videns discipulum graviter tentari fornicatione: « Si vis, inquit, o fili, deprecor Dominum, ut auferat a te istam impugnationem. » Cui discipulus: « Video, pater, quia etsi laborem sustineo, sentio tamen fructum in me perficere bonum: quia per occasionem im-

Sancti quomodo de car gloriati in tentationibus?

pugnationis hujus et amplius jejuno, et amplius in vigiliis et orationibus tolero. Sed deprecor te, ut exores pro me misericordiam Domini, ut det mihi virtutem quatenus possim sustinere, et certare legitime. » Mox senior: « Nunc, ait, cognovi, fili, quia fideliter intelligis, quod hoc spirituale certamen per patientiam ad salutem æternam animæ tuæ proficiat. Ita enim S. Apostolus dixit: Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi: in reliquo reposita est mihi corona justitiæ. »

Narrat S. Dorotheus de quodam sancto monacho, quod dolebat tentatione se liberatum, plangebaturque dicens et orans: « Ergone, Domine, non sum dignus, qui patiar, modicumque affligi et tribulari pro amore tuo? » Climacus, gradus 29, narrat de S. Ephrem, quod videns se in altissima pace et tranquillitate animi, quam ipse vocat impassibilitatem et cœlum terrestre, rogaverit Deum ut sibi restitueret pristinas tentationum impugnationes et bella, ut non perderet materiam mendi et augendi coronam suam. Sic Alexander Magnus et similes duces optabant validissimos hostes, ut eo gloriosiores de iis reportarent victoriam, quæ acris cum iis inissent certamen. Narrat Palladius abbatem Pastorem cuidam dicenti: Oravi Deum, et liberavit me ab omni tentatione, respondisse: « Ora Deum, ut tibi tentationes tuas reddat, ne fas deses et negligens. » Reclit id ipse ad Deum, cui Deus: Recte dixit tuus magister Pastor, simulque ei tentationem restituit.

8. PROPTER QUOD TER (id est sæpe et frequenter; ternarius enim symbolum est multitudinis et universitatis) DOMINUM ROGAVI; ET DIXIT MIHI: SUFFICIT TIBI GRATIA MEA, — ut in te licet debilis, in me tamen sis fortis ad hanc tentationem superandam. Hinc patet Paulum non fuisse in sua præce exauditum; nec hoc stimulo liberatum. Causam dat S. Augustinus in Psal. cxxx: Sicut, inquit, æger cum ei applicatur pharmacum molestum et ardens, rogat medicum ut illud auferat: medicus autem egrum consolatur et hortatur ad patientiam, quia novit quam utile sit quod apposit: pari modo egit hic Deus cum Paulo. « Ego novi, inquit S. Augustinus, quid apposuerim, ego novi unde ægrotes, ego novi unde saneris. Sufficit tibi gratia mea. » Sicut ergo medicus theriacam contra viperas et venena, ex ipsa vipera carne conficit: sic Deus ex nostra infirmitate contra infirmitatem, adeoque ex una concupiscentia contra aliam, v. g. ex stimulo carnis contra superbiàm, medicinam et theriacam conficit.

Ver. 67.

Pactus non fuit transitus.

9. NAM VIRTUS IN INFIRMITATE PERFICITUR. — Sententia generalis est, et quasi axioma morale de quavis infirmitate, propriæ tamen et proximæ ad stimulum carnis, qui præcessit, id est concupiscentiæ infirmitatem, respicit. Pro virtus græce est δύναμις; seu, potentia. fortitudo mea (quam sci-

licet ego Deus tibi, o Paula, aliiisque Sanctis communico et indo: sunt enim hæc verba Dei præcebus Pauli respondentis): hæc in infirmitate perficitur, quia quo major infirmitas, id est carnis tentatio, eo major a Christo fortitudo contra eam suggeritur. Unde sequitur: « Ut inhabitet in me virtus Christi; » et: « Cum infirmor, tunc potens sum. » Hoc proprie vult Apostolus.

Ubi nota primo: Virtus hæc et fortitudo est Pauli quasi accipientis; sed est Dei tanquam eam efficiens et donantis. « Virtus ergo in infirmitate perficitur, » id est virtus et potentia divina maxime illustratur, primo, cum in infirmis tantam fortitudinem, patientiam aliæque mira opera operatur. Secundo, cum is per quem operatur, infirmitatis suæ conscius nihil inde sibi vindicat, sed universam laudem uni tribuit Deo. Ubi adverto, et Deum esse virtutem et potentiam mundi, et Dei; illa vi viribusque, hæc contra tolerando innotescit. Tertio, « virtus in infirmitate perficitur, » quia infirmitas est obiectum patientiæ, fortitudinis et temperantia, et minime infirmis magis sint sobrii si ægrotent. Quarto, quia infirmi sibi diligentissime cavent, ac contrariis caute resistunt, sicutque fiunt exercitiores et fortiores, ait S. Thomas. Nimirum « crescit adversis agitata virtus, » adeoque in tentatione constans castitas, et quævis virtus robustior fit, ut patet in Patriarcha Joseph, Susanna, Paulo et aliis. Quinto, spiritaliter S. Augustinus, lib. de Gratia Christi, cap. xii, et Anselmus: « Fortitudo, inquit, nostra est infirmitatis in veritate cognitio, et in humilitate confessio. » Et Hieronymus ad Ctesiphontem: « Hæc una presentis vite perfectio est, ut in imperfectum agnoscas, » ut scilicet tibi diffidens, ut de tuis viribus desperans, te totum per spem firmam in Dei potentiam conficias: Deus enim humiles et in se sperantes roborat, et quasi omnipotentes facit, ait S. Bernardus, serm. 85 in Cantica, ut nullis tentationibus, laboribus, periculis frangantur.

Virtus in succurrendo est Dei abundantia, bonitas accipientis.

Fortitudo mundi et Dei quomodo differat?

Virtus crescit adversis.

Exemplum de se narrat S. Augustinus, lib. VIII Confess., cap. xi: « Cum diceret, inquit, mihi consuetudo violenta: Putasne sine istis (concupiscentiis quibus jam assuevisisti) poteris vivere? apprebatur ab ea parte, qua intendam faciem, et quo transire trepidabam, casta dignitas contentiæ, honeste blandiens, ut venirem, neque dubitarem; et extendens ad me suscipiendum et amplectendum plus manum plenas gregibus honorum exemplorum. Ibi tot pueri et puellæ, ibi juvenus multa, et omnis ætas, et graves viduæ, et virgines anus. Et irridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris quod isti et iste? An vero isti et istæ in senectipis possunt, ac non in Domino beo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, et non stas? Proinde te in eum, noli metuere, non se subtrahet ut cadas. Projice te securus, excipiet te, et sanabit te. » Hæc ille.

Infirmitatem exemplo virtus succeditur.

« Virtus denique in infirmitate perficitur, » quia, ut ait S. Bernardus, *epist. 234*, in robusto ac vegeto corpore animus mollior atque tepidior jacet; ac rursus in corpore debili et infirmo fortiter viget promptiorque spiritus. Scilicet quemadmodum ingenio pollet, cui vim natura negavit; sic cui corporeas vires negat, illi dat Deus animi robur et vigorem; et mens in corpore infirmo afflicta ad cœlum et resurrectionem anhelat, aspernatur quidquid fluxum est, turbulentum, interituique obnoxium; nec presenti sed futuro ævo, vivit, mortisque meditationem, ut aiebat Plato, hanc vitam existimat; denique totam se Deo et cœlestibus addicit. « Anima morbo affecta Deo propinqua est, » ait Nazianzenus, orat. *ad cines Nazianzenos*. Audi quid illustris senex in Vitis Patrum, lib. III, num. 437, discipulo suo infirmo dixit: « Non conlisteris, fili, ex infirmitate vel plaga corporis tui: summa enim religio est, ut in infirmitate quis agat Deo gratias. Si ferram es, per ignem æruginem amittis; si vero aurum es, per ignem probatus a magnis ad majora procedis. Ne anxieris ergo, frater: si enim Deus te vult in corpore torqueri, tu quis es, qui moleste feras? Sustine ergo, et roga Deum, ut qui ipse vult, illa concedat. »

Anno Domini 816, B. Theophanes Abbas Sigriani ægrotus, Leoni Armeno Imperatori Iconoclastæ, minanti dira quælibet, nisi damnaret cultum imaginum, respondit: « Si ut pueros parum generos magistri sculicæ perterrefaciunt, ita tu me morbo (laborabat autem calculi doloribus, adeo ut non posset necedere) et sine tute confectum, minus territum iri speras: rogas accendatur, patientur tormenta, et omnia crucialium genera, ut scias planissime Christi virtutem in meis infirmitatibus perfici. Ego qui per humeræ iter facere nequeo, valitudinis infirmitate superata, in ignem insiliam. » Dixit et præstitit: nam post alias tentationes carceri inclusus, cum nulli ad eum aditus concederetur, famo, squalore et morbo acerrimo sensim confectus, post biennium animam, quasi suavem hostiam, Deo obtulit, ac post mortem miraculis claruit: quocirca ejus memoriam annuum recollit Ecclesia die 12 martii. Ita Baronius, tom. IX, anno Christi 816. Vide de infirmitate et tribulationum utilitate Chrysostomum in *moralibus homil.* 26, et S. Thomam.

Denique pie S. Bernardus, tract. *De Grad. humil.*: « Virtus, ait, in infirmitate perficitur. Quæ virtus? Ipse Apostolus respondet: Libenter glorior in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. Sed nondum forsitan intelligis, de qua specialiter dixerit, quia Christus omnes virtutes habuit. Sed cum omnes habuerit, præ omnibus tamen unam, id est humilitatem, nobis in se commendavit, cum ait: Discite a me quia mitis sum et humilis corde. Libenter igitur et ego, Domine Jesu, glorior, si potero, in infirmitate, in nervi mei contractione, ut tua virtus, id est

humilitas, perficiatur in me. Nam sufficit mihi gratia tua, cum defecerit virtus mea. »

LIBENTER Igitur glorior in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. — Nota: Ex humilitate glorior non in fortitudine sua, sed in infirmitate, ut sic provocet in se virtutem ac fortitudinem Christi, tacite quasi in eam se conficiens, eamque invocans. Hinc per *infirmitatem* significat omnem passionem, tribulationem, tentationem, humiliationem, et explicat vers. sequent. *Infirmitas* enim generatim sumitur pro quovis dolore et afflictione, quæ vel corpus, vel animum premit, dejicit, ægrum et infirmum reddit. Unde *primo*, infirmitas hæc complecti potest morbos, quos fuisse stimulum carnis in Paulo docet Basilius, Augustinus, Anselmus. *Secundo*, labores de quibus cap. præced., vers. 27. *Tertio*, tentationes carnis, de quibus vers. 7, et alias quasvis. *Quarto*, jejunia, vigiliæ aliæque carnis castigationes, quibus eam macerabat infirmabatque ut spiritui subderet, cap. præced., vers. 27. *Quinto*, contumelias, persecutiones, pericula, verbera, omnesque ærummas, quas pro fide et Evangelio tolerabat, de quibus fuse glorior cap. præced., et hæc præcipue hic intelligit, ut explicat vers. sequent.

Solentur se infirmi in infirmitatibus suis, quod in iis quasi in domo propria et tabernaculo suo inhabitet virtus, græce *δωμάτι*, id est, fortitudo Christi. Græcum enim *δωμάτιον* significat inhabitare quasi in tabernaculo suo: tibi enim maxime se ostendit Dei potentia, ubi maxima est infirmitas et inopia, ibique succurrit maxime, ubi maxima est necessitas. « Tibi, ait Propheta, derelictus est pauper, orphano tu eris adjutor. » Licet enim naturaliter « imbecillitas corporis animæ quoque vires secum trahat, » ut ait S. Hieronymus, præfat. in lib. II *Comment. in Amos*; ac « corpus quod corruptum aggravat animam, » *Sup. ix*, 43, tamen supernaturaliter secus fit. Per gratiam enim roborata anima roborat et corpus. Ita in S. Francisco cum languore corporis errescebat vigor mentis, in tantum ut gratias agens Deo, oraret morbos in contumplum augeri. « Nam tue inquebat, o Domine, voluntatis adimpletio mihi est consolatio superplena, » ut refert S. Bonaventura in ejus Vita.

Notat S. Bernardus, serm. 34 in *Cant.*: « Non dicit, inquit, patienter se ferre infirmitates suas, sed et gloriar, et libenter gloriar in illis, probans etiam sibi bonum esse, quod humiliaretur. Hilaritatem enim datorem diligit Deus. Etenim sola gratiam quam præfert, meretur hæc et absoluta (non tristis, non coacta) humilitas. » Et *serm.* 25: « Optanda, ait, infirmitas, quæ Christi virtute contempnatur. Quis mihi dabit non solum infirmari, sed et destitui ac deficere penitus a momento, ut Domini virtutum virtute stabilior? Nam virtus in infirmitate perficitur. Quod cum ita sit, pulchre sponsa convertit sibi ad gloriam, quod ei

pro opprobrio ab æmulis intorquetur, non modo formosus, sed et nigrum se esse glorians. Nil sibi gloriosius proutem putat, quam Christi portare opprobrium. Græce in gnomia crucis ei, qui crucifixus ingratus non est. »

10. PROPTER QUOD PLACEO MIHI IN INFIRMITATIBUS. — Non quod eæ per se expetende sint et oblectent, aut etiam menti placeant, si tentationes sint: sed placeo mihi in eis, quatenus per illas perficitur et inhabitat in me virtus Christi, ut præcessit. Verum, ut dixi, alias potius infirmitas hic intelligit, quas explicat, dum subdit: « In contumeliis, in necessitatibus (famis, sitis, nuditatis, frigoris ac similiarum), in angustiis pro Christo. » Pro *placeo* græce est *ἠρέσκω*, delector, *q. d.* Non tantum eæ fortiter fero, sed et iis pascor et oblector. Ita Theophylactus.

CUM ENIM INFIRMUS (cum affligor, eaque que jam dixi patior), TUNC POTENS SUM, — tunc roboror, potens, fortis et validus fio, gratiæ, patientiæ, magnanimitatis, humilitatis, spel ipsiusque Dei viribus, qui tunc adest, viresque suas exerit ac mihi suggerit. Ita Chrysostomus. Aliter Oceanus: « tunc potens sum, » hoc est, etiam tunc, licet infirmus, potenter edo miracula. Aliter et S. Basilius, in *Psal. xxxii*: « Cum, ait, infirmor, tunc potens sum: virium enim corporis multitudo saluti spiritus est impedimento. » Pulchre et vere S. Bernardus, serm. 29 in *Cant.*: « Vides, inquit, quia carnis infirmitas robur spiritui auget et subministrat vires? Ita e contrario novis carnis fortitudinem debilitatem spiritus operari. Et quid mirum si, hoste debilitato, tu fortior efficiaris? Nisi forte illam tibi insanissime dicas amicam, quæ non cessat concupiscere adversus spiritum. » Subdit: Hinc « prudenter sagittari et impugnari salubriter postulat Sanctus: Confige timore tuo carnes meas. Optima timor iste sagitta, qui configit et interficit carnis desideria, ut spiritus salvus sit. Sed et qui castigat corpus suum et in servitute redigit, nonne is tibi videtur etiam manum contra se pugnantis ipse juvare? »

11. FACTUS SUM INSIPIENS, — laudando me videtur fuisse insipiens, sed vos qui minorem, quam par eratis, de me opinionem habuistis, et magis pseudoapostolis hostibus meis, quam mihi credidistis, cogestis me ad hanc laudem, ut scilicet per illam, opinionem et auctoritatem meam apud vos reciperem.

NIHIL ENIM MINUS FUI (ὅτι οὐκ ὑπερέταξα, nihil inferior fui, in apostolata scilicet, Apostolicis laboribus, gratiis, passionibus) AB HIS QUI SUNT SUPRA MODUM (id est, ab iis, qui extimi sunt et excellentissimi) APOSTOLI. — Non ergo negat præeminentiam jurisdictionis Petri, nec eum eo de primatu contendit, ut dixi cap. xi, vers. 3.

TAMETSÌ NIHIL SUM, — ex me: quod enim sim Apostolus, non meum est, sed gratiæ Christi. Ita Anselmus.

SIGNA APOSTOLATUS MEI FACTA SUNT SUPER VOS IN

OMNI PATIENTIA, IN SIGNIS ET PRODIGIIS, ET VIRTUTIBUS. — Nota hic genuinum apostolatus signum esse *primo*, patientiam in sui contemptu, patientiam, persecutionibus, plagis, periculis. Ita Anselmus. *Secundo*, esse miracula. Hæc enim vocat *signa* verae fidei, cœlestis et divine doctrine: sive signa Dei supra naturam omnipotentem operantis, ac consequenter testantis Pauli doctrinam a se hisce signis confirmari, esseque veram et a Deo profectam; eadem vocat *prodigia*, id est portentosa, stupenda et portentosa facta. Denique eadem nuncupat *virtutes*, græce *δυνάμεις*, potentias, fortitudines, id est, potentia gesta, omnipotentia opera, que Deus solus præter operatus est per me.

Nota *secundo*: Apostoli novam mundo afferentes doctrinam Evangelii, debuerunt miraculis quasi signis suum apostolatuum suamque doctrinam probare; alioqui fidem hominum temere exegissent et temere eis credidissent fideles, nec ab impostoribus et pseudoapostolis secerari potuissent: miraculis ergo probare debuerunt se Apostolos, hoc est, a Deo missos ad orbem reformandum, et luce Evangelii illuminandum. Nolent hoc Novantes, et a suis novis Apostolis, Calvino, Luthero novam doctrinam et reformationem inducentibus, miracula exigant: que cum nunquam exhibuerint (nisi miraculum putant, quod sponte se mortuum suscitaturus, ex vivo mortuum effecerit: sed a talibus miraculis, talibusque Apostolis liberet nos Dominus), certo sibi persuadeant, non Apostolos, sed impostores fuisse.

13. QUID EST ENIM, QUOD MINUS HABUISTIS PRÆ VERBIS ALIIS ECCLESIE (a me et Apostolis fundatis), NISI QUOD EGO IPSE NON GRAVAVI VOS? — ἐξ ἡμετέρων λόγων ὑμῶν, non obtorpui, torpens non incubui vobis, ut a vobis aler, sed ipse nocte vigilans et laocrans victum mihi comparavi. Vide dicta cap. xi, vers. 9. Est ironia, quasi tacite exprobrantis: hoc ipso enim non minor, sed major erat Apostolus, plurisque a Corinthiis estimandus, quod scilicet eis gratis evangelizasset. Unde ironice subdit: « Donate mihi hanc injuriam, » quia revera non est injuria, sed insignis et generosa abstinentia et beneficentia, ob quam, si recordati essetis, o Corinthii, me magis amare, colere et suscipere deberetis.

14. ECCE TERTIO HOC (tertia hæc vice) PARATUS SUM VENIRE AD VOS. — *Primo* veni, cum vos converti; *secundo*, venire paratus, iusto de causa distuli, cap. i, vers. 23; *tertio*, paratus fui cum scriberem, et reipsa post hæc epistolam veni ad vos. Ita S. Thomas et Lyranus.

NEC ENIM DEBENT FILII PARENTIBUS THESAURIZARE. — Est euphemismus, *q. d.* Carnales parentes filii thesaurizant, spirituales a filiiis suis, id est catechumenis et fidelibus, alendi sunt: ego vobis ita spiritualis sum pater, ut carnalis esse velim, nec opes modo, sed et me meaque omnia pro vobis

Infirmitatum et tribulationum utilitas.

Quibus complectitur infirmitatem de qua agit Paulus.

Duplici signa apostolatus B. Pauli.

Novantes heretici autem quædam sua signa miracula.

Magna Apostoli erga nos charitas.

impendere. Tangit eos, ut intelligant quantus sit Apostolus, quam excelso animo, quantæ charitatis; ut confundantur quod eum non redamant, sed potius colant pseudopostolos, se suaque lucra occupantes, eorumque bonis inhiantes.

Vers. 13. 13. EGO AUTEM LIBENTISSIME IMPENDAM (mea omnia), ET (post omnia, libentissime) SUPERIMPENDAM. — *ἐπιπροσθεταίως*, expendam, ut meum sanguinem, meos spiritus ac vitam insumam, exauriam et profundam pro vobis. Ita Anselmus.

Vers. 14. 14. SED CUM ESSEN ASTUTUS, DOLO VOS CEPI. — D. Thomas, II II, *Quæst.* LV, art. 4, ad 4, putat abusive hic astutiam et dolum in bonam partem capi, q. d. Artificiosa solertia et cauta prudentia ego vos a gentilitio ad christianismum converti. Sed respondeo hæc esse verba detractorum; ea enim per mimesim usurpat Apostolus, q. d. Ipsi obtreant mihi dicentes: Paulus per se quidem nihil in sumptum exigit admittit, sed dolo vos capit, quia scilicet Titum et alios submittit, qui vos vestraque emungant. Ita Chrysostomus. Patet ex sequentibus: hæc enim refellens subdit:

Vers. 17. 17. NUMQUID PER ALIQUEM CIRCVENIVI VOS? — «Circumveni», *ἐπιβίβησα*, fraudavi, occupavi et extorsi? Vatablus, *επιβίβησα*; Ambrosius, *avarus in vos fui*.

Vers. 19. 19. OLIM PUTATIS QUOD EXCUSEMUS NOS APUD VOS. — Græce *ἐπιβίβησα*, id est, *rursus*. Noster legit *ἐπιβίβησα*, hoc est, *olim*, q. d. Sunt inter vos qui putent ab olim, ab olitanis et antiquis temporibus hæc a me dici in excusationem admissi criminis avaritiam et fraudulentiam, vel quasi subdole excusam et recusam dona vestra, ut majora offeratis.

CORAM DEO IN CHRISTO LOQUIMUR. — q. d. Sine furo sincere et vere loquimur, uti par est eum loqui, qui se in Christo, id est Christi membrum et discipulum, proficitur. Vel *secundo*, «in Christo», id est in Christi et Christiana sinceritate et veritate loquimur, ut Christus pro Christi attributis, scilicet virtutibus sumatur, juxta *Can. 37*. Posset *tertio*, sic accipi: «coram Deo», supple, sincere veritatem «loquimur in Christo», id est per Christum, quem testem invoco. Sicut enim nos Latini juramus dicentes, per Deum, per Christum, sic Hebræi jurant dicentes: «in Deo, in Christo;» est enim 2 bet jurantis. Unde Vatablus veritatis, *testis est Deus et Christus eorum quæ loquimur*. Simile est *Rom. ix, 1*: «Veritatem dico in Christo.» Alter Anselmus: «loquimur in Christo,» id est, secundum Christum Christique doctrinam, quæ nos docet candide et veraciter loqui. Aut, «in Christo», id est per Christum, qui in me et per me loquitur. Sed prius sensus est simplicissimus ac maxime genuinus.

20. TIMEO, etc., NE FORTE ANIMOSITATES SINT INTER VOS. — *ἐπιβίβησα*; Græcis est ea pars animi, quæ

dicitur vis irascibilis, quam Plato ponit in præcordiis, quæque obstrept rationi, cui sedem tribuit in cerebro. Inde *ἐπιβίβησα* dicuntur animositates, iræ, audax arrogantia, impetus animi effervescentis, cum quis a sua sententia decedere non vult, sed eam mordicus tueri, aliisque omnibus ferve se opponit, ut suos animos ostendet: hos enim actus vis irascibilis, cum et indulgetur, producit.

SUSURRATIONES. — *ψιψισ*: significat susurrum, vel sibilum, qui tenuiorem et exiliorem sonum edit. Inde *ψιψισ* vocantur susurrationes, id est, occultæ et clandestinæ obtreccationes, quibus maledici et invidi quos volunt, in odium adducunt; et amicorum amicitias dissociant, dum vicissim alteri apud alterum detrahunt, eaque insurserant, quæ inimiciliam conciliant. Talis susurro fuit Antipater, Herodis filius, qui ut in regnum patri succederet, seniores fratres suos ita excosos et suspectos suis susurris fecit Herodi, ut eos occideret. Verum justas nimirum vindici penas dedit Antipater, cum fraude detecta ipse ab Herode patre jam animam agente, pariter occisus est, ut fuse narrat Josephus.

INFILATIONES. — *φουβήσις*, tumores, fastus, quibus tument, turgent, inflantur superbi, elati et tumidi.

21. NE ITERUM HUMILIET ME DEUS (id est, ut Chrysostomus, contristet, deprimat, affligat me) ET MULTOS (vestrum) LOGEAM. — hoc est, logere cogar et castigare cum luctu, quia scilicet in peccatis suis persistunt; ut nimirum eos excommunicare, vel publicam penitentiam injungere cogar: ad publicam enim penitentiam illorum, qui inde olim proprie Penitentibus dicebantur, hæc Apostoli verba spectare, docet Augustinus *ad Saluvianam*, epist. 108, sub finem.

Nota: Sicut Apostolus et prædicator maxime exultat in suorum profectu, ut dicat: Vos estis gaudium meum, corona mea: ita maxime dejectur et meret in suorum defectu, et in vitia prolapsus, cum exhortationum suarum fructum videt deperire, sequæ in vanum laborasse.

Rursus, talis invitus, et cum luctu ad vindictam descendit: hoc est enim animi principis et regii. Celebris est illa Neronis in imperii sui initibus mansuetissimi vox, quæ sententia mortis in reos late subscribere coactus exclamavit: *O si nescirem litteras!*

QUI ANTE PECCAVERUNT, ET NON EGERUNT POENITENTIAM SUPER IMMUNDITIA, — id est, mollite aliisque libidinibus, quibus contra naturam peccatur, naturæque vis et injuria inferitur. Distinguit enim Apostolus *immunditiam* a fornicatione.

ET IMPUDICITIA. — Græcum *ἀσχημία* est petularior libido in libidinosi oculis et tactibus.

Antipater Herodis filius excosos et suspectos suis susurris fecit Herodi, ut eos occideret.

Herodes mansuetissimi vox, quæ sententia mortis in reos late subscribere coactus exclamavit: O si nescirem litteras!

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Præter Corinthi aliqui libidini, alii superbia et contentionibus (ut patet cap. xi, vers. 20 et 21), alii *omnibus vitis delictis*, Paulique monita parvi pendebant: hisce comminatur, ut eos ad penitentiam provocet.

Secundo, vers. 3, monet, ut gratiam et potestatem a Christo sibi datam, ejusque opera mira a se edita considerent et reverentur.

Tertio, vers. 7, orat ut nihil mali agant, ne in eos suam potestatem puniendi exercere cogatur.

Quarto, vers. 11, hortatur ad perfectionem, dilectionem, pacem et osculum sanctum, eosque salutat.

1. Ecce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. 2. Prædixi, et prædico, ut præsens et nunc absens, iis qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam. 3. An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur Christus, qui in vobis non infirmatur, sed potens est in vobis? 4. Nam etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei. Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. 5. Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? nisi forte reprobi estis. 6. Spero autem quod cognoscetis, quia nos non sumus reprobi. 7. Oramus autem Deum, ut nihil mali facialis, non ut nos probati appareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis, nos autem ut reprobi simus. 8. Non enim possumus aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. 9. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis. Hoc et oramus vestram consummationem. 10. Ideo hæc absens scribo, ut non præsens durius agam secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi in edificationem, et non in destructionem. 11. De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini, idem sapite, pacem habete, et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. 12. Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. 13. Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio Sancti Spiritus sit cum omnibus vobis. Amen.

1. ECCE TERTIO HOC (tertia hæc vice) VENIO (venire propono) AD VOS, — vide *Can. 32*, ut scilicet puniam vos, qui per duos vel tres testes peccasse, hæc penitentiam egisse convincentur. Ita Anselmus et Cajetanus.

IN ORE DUORUM AUT TRIUM TESTIUM STABIT OMNE VERBUM, — per dicta et depositionem duorum vel trium testium stabit, græce *καθίσταται*, statuatur, rata erit, confirmabitur omnis accusatio, omnis questio, omnis causa et crimen; ut scilicet crimen per duos vel tres testes quasi satis superque probatum et confirmatum, sententia mea condemnem, puniam et plectam. Alter hoc explicat nonnulli, quod scilicet tres testes vocet Apostolus tres suos adventus Corinthum. Respicere enim videtur id quod præcessit: «Ecce tertio hoc venio ad vos,» q. d. Ego unus sum, sed tertio ad vos adveniens (primo, reipsa; secundo, per epistolam priorem; tertio, rursus reipsa) trium quasi testium habeo auctoritatem. Unde Maldonatus in *Notis manuse.*, quæ in Collegio Romano extant,

sic habet: Quod autem addit: «In ore duorum aut trium testium,» testes vocat promissiones, q. d. Cum tertio jam promittam, non possum expectationem vestram fallere, et, ut hispanice dici solet: *A tres va la venida*. Verum hoc frigidius dici solet: A tres va la venida. Verum hoc frigidius mens est: amplius aliquid et augustius spectat mens alta Apostoli. Rursus hoc alienius videtur. Citat enim Apostolus *Deut. xix, 15*, ubi sic dicitur: «Non stabit testis unus contra alium; sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum.» Cujus loci planus sensus est hic: Ex testimonio non unius, sed duorum vel trium testium, in judicio reus quisque, vel condemnabitur, vel absolvetur.

Ubi nota: Licet lex hæc, quatenus judicialis est legis veteris, cum reliquis jam per Christum sit abolita: tamen quatenus jus nature vel potius jus gentium eandem dicit, ætatenus adhuc viget, jureque tam Civili quam Canonico recepta est. Ratio enim naturalis omnes Gentes docuit æquum esse et convenire, ut nemo unius, sed

duorum minimum testium depositione damnatur. Unus enim testis facile corrumpi, falli et fallere potest: in duo non item. Legem ergo hanc uti sonat, in plano suo sensu accipit hic et sequitur Paulus, uti et Christus, *Math. xviii, 16.*

2. **PREDIXI, ET PREDICO, UT PRÆSENS (sabaudi, ita) ET NUNC ABSENS, — q. d. Uti præsens prædixi, ita et nunc absens prædico:** Hebræi enim *capit. similitudinis* sæpe subiciunt, id videre est in Proverbiis, singulis sæpe versibus. Græca addunt *δὲ ἄλλοτερον, iterum*, vertuntque Græci sic: Prædico ut præsens, iterum et nunc absens scribo, q. d. Idem quod ante præsens prædixi, nunc iterum absens tanquam præsens, pari scilicet auctoritate et interminatione ac si præsens essem, prædico et scribo.

3. **AN EXPERIMENTUM QUERITIS EJUS, QUI IN ME LOQUITUR, — q. d. Vultisne præcepta mea negligere, ut experiamini, an audeam et possim inobedientes punire per potestatem mihi a Christo datam?** Sic præceptor dicit discipulo rebelli: Vise experi brachium meum, virgas meas?

QUI IN VOBIS NON INFIRMATUR, — non infirmum se, sed potentem ostendit, cum scilicet in vobis per me tot mirabilia poterit esse operatus, et novissime fornicarium excommunicatione mea ita punivit, et Satanae quasi tortori cruciandum tradidit: hanc enim puniendi potentiam et vindicandi potestatem maxime significare et ostendere intendit.

4. **NAM ET SI CRUCIFIXUS EST (Christus) EX INFIRMITATE (humanitatis et carnis), SED VIVIT (id est, vivit tamen et resurrexit) EX VIRTUTE DEI, — ex potentia divinitatis.**

NAM ET NOS INFIRMI SUMUS IN ILLO. — « In illo, » id est cum illo et pro illo, nimirum Christo: infirmamur, hoc est, patimur et affligimur. Nota: Secundum hoc *nam* non causam, sed similitudinem significat, idemque valet quod sic: refert enim et assimilatur priori *nam*. Est hebraismus: Hebræi enim similitudinem explicant per conjunctionem copulativam, aut quamvis aliam, præsertim si illa geminetur: quia geminatio significat similitudinem in utroque, ut כָּכָוֹ כָּכָוֹ *camochi camocha*, sicut ego sicut tu, id est, ego sum sicut tu, vel similis tui.

Deplex horum verborum etc.

SED VIVENS CUM EO EX VIRTUTE (in divinis, ex potentia) DEI IN VOBIS. — Hoc est, per illum, et cum illo ostendemus vitam et vigorem, puta potentiam Christi, de qua jam dixit, vim scilicet et spiritum Evangelii, ac nominatim potestatem puniendi contumaces, in vobis. Ita Theophylactus. Aliter Anselmus et Theodoretus, q. d. Resurgemus vobiscum per Dei virtutem ad beatam æternamque vitam. Sed prior sensus magis est ex mente Apostoli, tum quia græce est *ἐν αὐτῷ*, quod licet verti possit, *in vobis* (Apostolus enim sæpe sumit *ex pro in*), tamen propriè significat *in vos*, vitam scilicet, et vigorem meum, puta potentiam Christi jam dictam, ejusque vindictam, exercebo; tum

quia intendit demonstrare et inculcare non resurrectionem, sed hanc suam Apostolicam potestatem et energiam tum in docendo et persuadendo, tum in operando tot signa, tot miracula, tum in vindicando ac puniendo rebelles, q. d. Sicut Christus in se licet infirmus, poterit tamen resurrexerat ad vitam beatam et immortalam: ita pariter in vobis, et per nos Apostolos, licet infirmos, poterit tamen operatur et operabitur deinceps miras virtutes, conversiones, miracula, punitiones et vindictas.

3. **VOSMETIPSOS TENTATE SI ESTIS IN FIDE. —** Est acris objurgatio, q. d. Videmini, o Corinthii, a pseudoapostolis infatuati, non habere fidem esseque infideles; tentate ergo vos, et probate an ita sit, an credatis, necne; si enim fidem retinetis et in ea perstatis, credetis, immo videbitis Christum, ut præcessit ac sequitur, in vobis esse potentem, poterit per me operari tot miracula, tot hominum conversionem, tantam etiam vindictam incredulorum et inobedientiam; videbitis Christum per me loqui, meque vivere et vigere in vobis: quia vos ad fidem converti, ac omnium Dei donorum tam large participes feci, q. d. Si Christo et Evangelio creditis, et mihi credetis, quia miraculis aliisque signis probo ac confirmo Evangelii veritatem, sic hisdem consequenter demonstro me verum esse Apostolum Christi, ac veritatis doctorem.

Aliter Theophylactus et Gagneius, q. d. « Tentate, » id est periculum facite de vobis ipsis, an non per Christum habitantem in vobis potentes sitis, adeo ut per illum miracula faciatis: nam in primitiva Ecclesia etiam laici credentes miracula faciebant. Itaque intelligant ipsi hic miraculorum fidem, cum prophetiæ et linguarum dono conjunctam: quæ fides signum est inhabitantis Christi in eo fidelium coetu, in quo ipsa viget.

Tertio, alii sic explicant. Tentate vos an fidem habeatis, quæ per charitatem operatur, id est an sitis in charitate et amicitia Christi. Sed primus sensus genuinus est, magisque præcedentibus connexus simul et sequentibus, ut jam dictum est.

Nota verba Apostoli: « Vosmetipsos tentate si estis in fide: ipsi vos probate; » ex illis enim patet non certo scire fideles, multo minus credere debere aut posse, se fidem habere, ac consequenter certos non esse de sua justitia.

Dices: Subdit: « An non cognoscitis, quia Christus in vobis est? »

Respondeo: Non est sensus: « Quia Christus est in vobis, » hoc est in cordibus vestris, vel in fide vestra vos justificante, vel in vobis, scilicet singulis; sed in vobis, scilicet omnibus simul, hoc est, in Ecclesia vestra: videbant enim suæ Ecclesie tot miracula, tot gratias ac dona collata, ut non dubitarent Christianum in ea esse et operari, q. d. Singuli ergo Corinthii hanc Ecclesie ac Christo per fidem omnino adherere debetis, ac

Vers. 4. Tipter hanc objurgationem etc.

Quod sit sententia hæreticorum etc.

Corinthii vita et moribus etc.

Libido et superbia etc.

consequenter et mihi ejus præconi et vicario, meque ut talem revereri. Ita Theophylactus.

Patet hinc *secundo*, objectum fidei non esse hoc, me esse justum; sed, Christum Jesum esse in vobis, id est in Ecclesia nostra, in eaque per Paulum et Apostolos poterit operari, ac consequenter nos esse veram Christi Ecclesiam, versusque doctores esse Paulum et Apostolos, eorumque sequaces.

Dices: Augustinus, lib. III *De Trinitate*, cap. I, S. Thomas hic, dicunt nos habere certam scientiam, quod fidem habeamus. Respondeo: Certo scimus nos credere et adherere Christo, verum an hoc faciamus fide divina an humana, an tam serio, firmiter, divine, et ita ut opus est ad justitiam et salutem, hoc nescimus, sed tantum ex conjecturis opinamur.

NI SI FORTE REPROBI ESTIS. — « Reprobi, » id est improbi. « Reprobis, » ait Anselmus, est qui probitate fidei et bonæ opinionis, quam in baptismo accepit, vel ignorat, vel deseruit. » Unde Theophylactus: Tacite, ait, innuit Corinthios vita et moribus corruptos esse, q. d. Ideo Christum non agnoscitis esse in vobis, quia improbi et corrupti moribus estis: corrupti enim mores sunt initium et causa apostasiæ et hæreseos. Ita libido et superbia Lutherum, Calvinum, Bucorum, Ochium, omnesque primos illos Novantes vel sacerdotum, vel monachos, Catholice fidei et Ecclesie Romanæ excucularunt, exauctorarunt, in sacrilegas nuptias, apostasiæ et hæreseos adegerunt.

Secundo et melius, ut patebit vers. 7, « reprobi, » id est reprobat, rejecti, adeoque viles, inglorii, abjecti, contempti, q. d. Ex signis gratiæ et miraculorum, quæ Christus poterit operatur in vobis, cognoscitis, quod Christus est in vobis, nisi forte a Christo rejecti et reprobat, ejus fide, gratia, luce ac cognitione privati, in tenebras pristinas ignorantie vel infidelitatis retrusi et repulsi recidistis et relapsi estis, itaque viles et abjecti effecti estis. Hinc dixi: « Si estis in fide, ipsi vos probate, » probate scilicet an vestra fides sit proba et sincera; si enim proba est, cognoscetis quod Christus est in vobis: quia si hoc non cognoscitis, signum est reprobam esse, vitiatam, corruptam, vosque a Christi fide rejectos et reprobatos excidisse, nec fideles amplius, sed infideles esse.

6. **SPERO AUTEM QUOD COGNOSCETIS, QUIA NOS NON SUMUS REPROBI, —** a Christo reprobat, rejecti, ejusque gratia, efficacia et potestate privati, adeoque viles et inglorii; contrarium enim videtis, Christum scilicet per me poterit operantem, Gentiles convertentem, rebelles punientem, meaque omnia probantem, mihi cooperantem, et in omnibus felicem successum dantem, ita ut me toti Achaie, imo toti orbi conspicuam et gloriosam efficiat.

Vers. 7. Gratia

7. **ORAMUS AUTEM DEUM UT NIHIL MALI FACIATIS. Hinc S. Augustinus, Contra Pelag. docet non tan-**

tum gratiam requiri ut bona operemur, sed etiam ut nihil mali faciamus, scilicet ut tentationibus resistamus, vel ab ipsis preservemur, et illius evadamus mundi et carnis illecebras. Tentationes enim graviore superare solis nature viribus, et sine gratia Dei est impossibile.

NON UT NOS PROBATI APPAREREMUS (dicitur, probi, probati, insignes, celebres, q. d. Non laboro de mea fama et potestate, ut a vobis mea probentur, egoque vobis virtutem meam et auctoritatem probem ac ostendam; præsertim efficaciam puniendi illos, qui inter vos delinquent, spectari, probari, celebrari non ambio, honoris punctum non curo; unum curo) UT VOS QUOQUE BONUM EST FACIATIS, NOS AUTEM UT REPROBI SIMUS. — Ut: græce non est *ut*, sed *ut*, id est quasi, tanquam, velut, q. d. Nos autem tanquam reprobi simus et ostendemur. *Reprobi*, id est improbi, inquit Gagneius.

Secundo et genuine, reprobi, græce *ἀδόξα*, rejecti, abjecti, potestate privati, inglorii, ignobiles reputemur, quasi qui non habeamus potestatem puniendi et vindicandi, cum eam ostendere non possumus in vos, si obsequentes sitis et quod bonum est faciatis, quod unice optamus. Hinc patet *reprobis* hic non opponi prædestinationi, nec etiam pio et sancto, sed probato, spectato, honorato. Ita Theophylactus, Anselmus et alii. Habere, inquit Theophylactus, *reprobis*, id est infirmis, abjectis, potestate vacans: quippe qui non inveniam locum puniendi vos, utpote jam vel bonos et probos, vel penitentes et emendatos. Sic quoque *reprobis* pro vili et abjecto accipitur I *Regum* cap. xv, vers. 9, opponiturque electo, pulchro et pretioso, cum dicitur: « Peperit Saul et populus Agag, et optimis gregibus ovium et armentorum, vestibus et arietibus, et universis quæ pulchra erant, etc.; quidquid vero vile fuit et reprobum, hoc demoliti sunt. » El *Psal. cxvii*, vers. 22: « Lapidem, inquit, quem reprobarunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, » id est Christum, quem reprobum vilem, rudem, impolitum et ineptum æstimarunt, et a sua falceia, id est a sua Synagoga, rejecerunt Scribæ et Judæi, hunc ipsum Deus fuit in domo sua, id est in Ecclesia Christiana, lapidem angularem, primum et capitalem.

8. **NON ENIM POSSUMUS ALIQUID ADVERSUS VERITATEM, SED PRO VIRTUTE. —** Nota: *Veritas* hic intelligitur non oris aut mentis, sed vitæ aut justitiæ; veritas ergo hio est æquitas et justitia, sive officium hominis Christiani, ut bonum faciat, sicut dixit vers. præced., q. d. Non possumus aliquid contra justitiam, contra juste et christiane viuentes, contra facientes id quod bonum est, ut scilicet in eos ostendam nostram puniendi potestatem; sed pro veritate, id est æquitate, justitia, honestate possumus quivis, ut scilicet puniamus eos qui illam violant, laudemus et premiemur illos qui illam sectantur.

Secundo, Theophylactus: « Non possumus, »

Dei carnis etc. tentatione et bona faciatis, etc. quia etc. mala etc. tentamus.

Reprobi sunt apponitur hic prædestinatione, etc. quia viles et abjecti sunt.

Vers. 8. Veritas vitæ et justitiæ quæ est qualitas etc.

ferre scilicet sententiam adversus veritatem, ut nimirum puniamus eum, qui vere puniri non meretur, quia id quod bonum est operatur : sed possumus et debemus ferre sententiam pro veritate, ut plectamus eum qui reus est, verique plecti meretur. Hic sensus sequitur ex priori, et planior est ac facilior.

Alii sic explicant, q. d. Sicut non possumus, scilicet dissimulare si quid adversus veritatem faciat, hoc est adversus æquitatem et officium; ita, si secundum veritatem, hoc est officium, agatis, punire non possumus, quia nihil contra veritatem possumus, sed omnis nostra potestas pro veritate est in æquitate jam dicta tuenda et facienda.

9. GAUDEMUS ENIM, QUONIAM NOS INFIRMI SUMUS. — q. d. Gaudeo si infirmus habeat et abjectus, quasi qui non possim ostendere potestatem vindicandi in vos, utpote potentes gratia et virtutibus, culpaque vacuos. Ita Theodoretus, Theophylactus, Anselmus.

Nota : Innocentes vocantur et sunt potentes, quia non est quod metuant vel Apostolum, vel demonem, vel angelum, vel mortem, vel infernum, vel quidquam in mundo. Pro quoniam grece est *ὅτι*, id est quando; vel, ut legit Ambrosius, cum nos infirmi sumus, vos autem potentes : non enim asserit se esse infirmum, illos vero potentes; sed conditionate loquitur : Gaudeo si ita sit, vel quando sic se res habet, gaudeo.

HOC ET ORAMUS (nempe) VESTRAM CONSUMMATIONEM. — Grece *κατάληψιν*, id est perfectionem, ut sitis perfecti et consummati in omni gratia et virtute. Ita Theophylactus.

10. UT NON PRESENS DURIUS AGAM. — *Ἦναι μὴ ἀπειρώμενος χριστιανῶν*, ne rigide, præcise, severe me geram; *χριστιανῶν* enim non tantum uti, sed et subinde gerere, et res administrare significat, ut *καλῶς χριστιανῶν φίλος*, honeste se gerere erga amicos.

11. PERFECTI ESTOTE. — *Καταρτισθεῖτε*, significat hoc, vestem laceram sarcire et reconncrare. Notat vitia, solutos mores, maximeque desideriam Corinthiorum, q. d. Redintegramini, integri estote, corrigite priora vitia, stringite vite licentiam, resarcite discussam amicitiam, unionem, concordiam, ut nihil habeatis quod corrigere, et in quo potestatem meam exercere debeam. Rursus *καταρτισθεῖτε* significat, apte inter vos mutuo et cum capite vestro congruile, sicut in corpore apte artus et membra tam capiti quam aliis membris congruunt et coagmentantur. Vide dicta I Cor. XII, 16.

EXHORTAMINI, — invicem ad meliora, grece *παρρησιασθεῖς*, quod Vatablus vertit, *consolationem habete*, in mutua scilicet concordia et amicitia.

IDEM SAPIZ, — iudiciis et voluntatibus consentite, unanimes et concordēs estote.

PACEM HABETE, ET DEUS PACIS (auctor, donator et remunerator, qui complacitum est in pace, ut quasi Deus paci præsit et præsideat) ERIT VOBIS CUM. — Hinc Anselmus (teste Edinero in ejus Vita) dicere solebat, eos qui in hac vita, salva æqui-

Innocentes potentes sunt, et vocantur, et quare?

Metuere et pro-

tate, se conformant aliorum voluntati, et pacem colunt, id a Deo mereri, ut Deus post hanc vitam se accommodet eorum voluntati, et cum eis pacem et amicitiam colat. E contrario vero eos qui ab aliis voluntate discordant, pari modo post hanc vitam neminem reperire qui suæ concordie voluntati. Hanc enim esse justam divinæ justitiæ censuram : « Quia mensura mensi fueritis, metietur vobis. » Idem in aliis virtutibus præmiandis et vitiiis puniendis pari modo facti Deus.

12. SALUTATE INVICEM IN OSCULO SANCTO. — *Quæritur*, quodnam hoc osculum? Nota : Gentiles sibi invicem obviantes sese invicem osculo salutabant in signum amicitie, teste Xenophonte, lib. I *Pædico Cyri*, et Herodoto in *Clio* : quod frustra restare constat Tiberium docet Suetonius. Idem mos fuit apud Hebræos, ut patet ex osculo Amasie et Joab, II Reg. xx, 9. Item ex osculo Judas quasi de more Christum exosulans eum prodidit. Magis vero solemne fuit primis Christianis, ut tum alias, tum præsertim in sacris conveniis ante sacram synaxim, sese osculo sive amplexu salutarent dicentes : « Pax tecum. » Erat hoc communicaturis reconciliationis, ac injuriæ omnis remissa, purgæ charitatis symbolum, ut docet Cyrillus, *catech.* 5 mystagogica. Unde et Tertullianus, lib. *De Orat.*, osculum vocat *orationis symbolum*.

Mysticam causam dat hic Chrysostomus, quis per os nostrum ingreditur corpus Christi; illud ergo osculamur, perinde ac januas osculamur, per quas in ecclesiam ingredimur (ubi nota : Olim Christiani osculabantur januas templorum, ex reverentia loci sacri). Vide eum, quomodo hoc os a turpibus custodire et Dei laudibus dedicare debeamus. Hoc osculum etiamnum in quibusdam Ecclesiis ante sacram synaxim usurpat Canonici. Verum quia olim fraus irrepserat, cum viri, licet locis a mulieribus distincti, furtim faciem irrepentes, eas oscularentur, hinc pro osculo oris successit osculum tabellæ pacis, quam vocant.

« Osculo » ergo « sancto » id est, non Gentili, non carnali, non ficto, sed Christiano, religioso, casto, sincero. Ita SS. Chrysostomus et Augustinus, serm. 83 *De Diversis*. Vide Baronium, anno Christi 45.

Notat auctor libri *De Amicitia*, qui extat tom. IV operum S. Augustini, quator de causis honeste dari osculum. *Primo*, in signum reconciliationis, cum inimici in mutuum gratiam et amicitiam redeunt. *Secundo*, in signum pacis, ut fit in sacrificio Missæ. *Tertio*, in signum lætitiæ et quasi renovatæ dilectionis, ut cum amicus amicum post longam absentiam peregre redeuntem osculo salutatur. *Quarto*, in signum Catholicæ communionis, ut cum hospes suscipitur et excipitur osculo. Sed in his quid ferat ejusque regionum mos, et Gentis conditio, spectandum et sequendum est, cavendumque ne osculum hoc proserpant nimis, et in sensuale ac carnale degeneret

utrum ostendat.

Vera. id. Mas. Geotium et Hærope. rum. In. vium. op. calo. ca. luttadi.

Quæritur item fuit. re. illius. apud. Christianos. non. tale. titia.

Quare mos osculandi ab Ecclesiis sublati?

Quæritur de causis honeste dari osculum.

13. GRATIA DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, ET CHARITAS DEI, ET COMMUNICATIO SANCTI SPIRITUS SIT CUM OMNIBUS VOBIS. — Notat Chrysostomus, Ambrosius, Theodoretus, significari hic SS. Trinitatem *hypostaticam, consubstantialem*, eam scilicet ejusdem esse nature, potentie, operationis, præsertim in opere redemptionis et salutis nostræ, de quo proprie hic agit Apostolus. « Trinitatis, ait Ambrosius, hæc complexio est, et unitas potestatis, quæ totius salutis perfectio est; dilectio enim Dei misit nobis Salvatorem Jesum, cujus gratia salvati sumus; et, ut possideamus hanc gratiam salutis, communicatio facit Spiritus Sancti. »

Ubi nota *primo* : Cum ait, « charitas Dei, » scilicet Patris, Dei nomen Patri appropriatur : quia Pater est primum principium in deitate, ac fons et origo cæterarum in SS. Trinitate personarum.

Nota secundo : Apte charitatem tribuit Patri, gratiam Filio, communicationem Spiritui Sancto : quia a Patre Patrisque charitate cepit nostræ redemptionis exordium, Patris inquam, qui « sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret » pro nobis in mortem. Per Filium venit gratia, utpote qui nos nihil pro merito, imo male meritis sua morte redemit, omnemque gratiam promeruit. Gratia vero, gratiaque donorum distributio, communicatio et participatio per Spiritum Sanctum facta est. Unde S. Anselmus sic explicat : « Gratia Domini nostri Jesu Christi », qua gratis peccata condonantur, atque salus tribuitur; « et charitas Dei » Patris, qua pro nobis Filium dedit; « et communicatio Sancti Spiritus, » qui in utraque re, id est in predicta gratia et charitate, communicavit Christo et Deo, communiter et pariter operans cum illis humanam salutem, « sit cum omnibus vobis » majoribus atque minoribus. Amen. Sic ille.

Nota tertio : « Communicatio » tam passive, quam active accipi potest. Passive communicatio idem est, quod participatio, q. d. Ut communicetur vobis Spiritus Sanctus, ut ejus gratiam et dona participetis, imo in Spiritum Sanctum quasi permutemini non essentia, sed participatione Spiritus Sancti, ait Theophylactus. *Secundo*, active, q. d. Spiritus Sanctus, qui cum Patre et Filio uti essentia, ita charitate, potentia et operatione communicat, communiter cum eis gratiam suam, charitatem et dona eis connexa vobis communicat et infundat : maxime ut, sublati dissidiis et contentionibus (de quibus in fine cap. præcedentis, et sæpe alibi hac epistola et præced.) communi unione et charitate jungamini, uti Spiritus Sanctus est *κωνωνία*, id est quasi communis et socialis amo Patris et Filii, et consequenter omnium fidelium, qui communicant et participant eundem Spiritum Sanctum, in eoque ejusque chari-

tate connectuntur et ununtur. Communicationem ergo eis optat, quæ Corinthiorum schismata tollat; *κωνωνία* enim est mutua communicio, societas, consortium, conjunctio, commercium.

Nota quarto : « Gratia, charitas, communicatio, » tam creata, quam increata, accipi possunt. Gratia et charitas increata, est benevolentia et amor Patris et Filii, qua nos amant : sic dicimur invenire gratiam, id est benevolentiam et favorem, in oculis Dei. Sic *ad Titum* II, 11 : « Apparuit gratia Salvatoris nostri Dei, » dum scilicet ex suo in nos amore dignatus est pro nobis carnem nostram assumere; similiter et communicatio sancti Spiritus increata, est communicio et societas, quam habet Spiritus Sanctus cum Patre et Filio : sive, est ipsa participatio divinitatis omniumque honorum divinarum, quæ Pater et Filius cum essentia communicatio Spiritui Sancto, quæque deinde Spiritus Sanctus nobis communicat. Creata vero gratia est, quæ nobis infunditur factique nos Deo gratos; creata charitas est, qua nos Deum diligimus; creata communicatio Spiritus Sancti, est participatio donorum ejus nobis communicata.

Primo ergo de increata gratia, charitate, communicatione Spiritus Sancti hæc verba accipiendos, hic est sensus, q. d. Gratia, id est benevolentia Christi, et charitas qua Pater vos amat, et communicatio, id est communis ille amor et divina societas ac participatio Spiritus Sancti, qua scilicet ipse cum Patre et Filio communicat et participat omnia bona divina, quæ deinde nobis communicat, sit et maneat vobiscum; ut eundem amorem et societatem, omniaque bona divina vobis communicet et communicare pergat.

Secundo, si de creata gratia, charitate, communicatione Spiritus Sancti, quæ ex increata manat, accipias, æque apto hinc erit sensus : gratia, quam Christus; et charitas, quam Pater; et dona, quæ vobis communicat Spiritus Sanctus, sint semper et maneat vobiscum; et præsertim socialis ille amor, sive dilectio mutua et fraterna, quæ clarissima est, Deo gratissima, et vobis, o Corinthii, maxime necessaria Spiritus Sancti communicatio. Similiter utroque modo accipitur charitas Dei *ad Rom.* v, 3, cum dicit : « Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. »

Da nobis jugem tuam gratiam, o Jesu Christe, redemptor noster; tuam jugem charitatem, o Pater, creator et glorificator noster; tui jugem eorum communicationem, o Spiritus Sancte, justificator noster; ut in tempore et æTERNITATE amenus et glorificemus te Deum Patrem, te Deum Filium, te Deum Spiritum Sanctum, o una Deitas, o divina TRINITAS, o trina ÆTERNITAS. « Quid enim mihi est in celo, et a te quid volui super terram? Deus cordis mei, et pars mea Deus in ÆTERNUM. »

Communicatio active et passive passim potest.